

Stipendieberättelse för studieresa till Uganda 1–19 juli 2010

Tack vare ett Sida-stipendium från Hiertanämnden kunde jag resa tillbaka till Uganda i juli 2010 och se vad som hade hänt sedan jag var där 2000. Framför allt ville jag se hur rehabiliteringen av före detta barnsoldater hade fortsatt i norra delen av Uganda.

År 1986 tillträdde Yoweri Museveni från södra delen av landet som president i Uganda. I den relativt fattiga och eftersatta norra delen kämpade flera beväpnade grupper med varandra och mot den ugandiska regimen. 1987 startade Joseph Kony och hans rebellgrupp Lord's Resistance Army (LRA) "ett heligt krig" mot Ugandas regering. Han ville upprätta en stat grundad på tio Guds bud bland den etniska gruppen acholi i norra Uganda. Hans metod var att bedriva terror mot lokalbefolkningen genom att lemlästa, våldta, döda och kidnappa vuxna och framför allt barn, som tvingades bli soldater i hans "armé". De 60 000 barn som han under årens lopp tvingade bli barnsoldater utgjorde uppskattningsvis 80 procent av hans styrkor. Joseph Kony ansåg att barn var lättare att forma än vuxna och han tvingade dem att döda de barn som försökte fly och fick dem därigenom att känna sig så skyldiga att de stannade bland rebellerna. Han var kristen men trodde också på andar och övernaturliga krafter.

Lina Akello kidnappades på väg till kyrkan en tidig söndagsmorgon när hon var 12 år. Hon hade just tagit examen från sjätte klass i primärskolan och hade på fredagen gått från skolan till sin pappa för att hämta pengar till skolavgiften till sekundärskolan. Men pappan var inte hemma så hon och några andra gömde sig i skogen och sov under bar himmel. Lina hade sett rebeller en gång och hon visste att de var farliga. På söndagen vågade de sig ändå till kyrkan men mötte ett 30-tal rebeller med bland annat Linas pappa på vägen dit. Ganska snabbt släpptes pappan, men Lina blev kvar. Hon och många andra bortrövade barn tvingades gå tillsammans med en stor grupp rebeller i tre dagar tills de kom in i Sudan. Rebellerna upprättade ett basläger i södra Sudan. Där lärde rebellerna de bortrövade barnen att hantera vapen och andra saker som soldater måste kunna. Barnen tvingades följa med på räder för att stjäla mat, pengar och vapen. De anföll bilar och militärer.

Ungefär 30 procent av barnen var flickor. De fick göra allt som pojkarna gjorde, men också laga mat och tvätta kläder. Det värsta var ändå att de flesta flickor blev utsatta för sexuella trakasserier. Lina blev given som fru åt en av rebelledarna när hon var tretton år. Han var gammal nog att vara hennes far.

Allt detta berättade Lina Akello för mig, när jag träffade henne hos den enskilda organisationen GUSCO i Gulu i norra Uganda år 2000. GUSCO är förkortning för Gulu Support the Children Organisation och Gulu är provinshuvudstad i norra Uganda. GUSCO rehabiliterar barnsoldater som har rymt från LRA eller på andra sätt lyckats lämna rebellerna. Lina lyckades rymma i det allmänna tumultet efter ett anfall då hennes man hade blivit dödad. När hon kom till GUSCO var hon fjorton år och gravid i femte månaden.

År 2000 förberedde jag Lina på att hon skulle bli jurymedlem i juryn som utser Världens Barns Pris. Det var första gången priset delades ut och det har alltid delats ut av drottning Silvia. Jurymedlemmarna besökte också svenska skolor för att berätta för mellanstadiebarn om sina upplevelser som barnsoldater, gatubarn, barnarbetare, handikappade, diskriminerade minoriteter

med mera. Lina och hennes dotter Mercy tillbringade en helg med min familj i Örebro. Under tiden fick jag ordna ett program för hennes ledsagare Betty Akech Okullo, GUSCO:s ordförande och en av grundarna samt minister i Ugandas regering. Året efter träffade jag också Lina, då utan Mercy. Sedan var Lina för gammal för att sitta i juryn. Jag hade kontakt med Lina i flera år, men tappade så småningom kontakten med henne.

När jag återvände till Gulu 2010 besökte jag först GUSCO. Betty Akech Okullo och två andra kvinnor startade GUSCO, därför att de såg att ingen tog hand om de barnsoldater som lyckades fly från LRA-rebellerna. I många fall ville inte deras familjer kännas vid dem, därför att familjerna trodde att de var farliga eller tyckte att barnen hade skämt ut dem. I andra fall var det farligt för barnen att återvända till sina hembyar. Attackerna fortsatte mer eller mindre oavbrutet till 2009 och det hände att ett barn som lyckades fly blev kidnappat igen.

GUSCO hade personal som var utbildad för att ta hand om traumatiserade barn. Men det första som gjordes var alltid att lära barnen enkla vardagsrutiner som att gå upp på morgonen, tvätta och klä sig, bädda sin säng, äta frukost och borsta tänderna. Sådant hade de aldrig gjort under tiden hos rebellerna. Så småningom fick de börja skolan och lära sig olika hantverk. De behandlades för sina trauman. Flickor, som hade blivit med barn i fångenskapen, fick lära sig att knyta an till sina barn och lära sig sköta dem.

År 2000 var GUSCO ensamt om att ta hand om före detta barnsoldater. Så småningom förstod de att också andra barn behövde stöd. Så gott som alla barn i regionen levde i skräck för att bli tagna eller dödade. När som helst kunde rebellerna slå till, gå in i en by eller internatskola, dyka upp på en skolväg eller lämna hotfulla meddelanden. Många familjer flyttade från sina byar till interna flyktingläger, sov i skogen eller inne i Gulu för att känna sig någorlunda säkra. Så gott som alla familjer var drabbade på något vis.

GUSCO är en lokal/nationell ugandisk organisation och fick tidigare stöd av danska Rädda Barnen. År 2010 stöds GUSCO ekonomiskt av FN-organisationen UNICEF. GUSCO arbetar för att krigsdrabbade barn ska återfå sitt fysiska och mentala välbefinnande genom att tillhandahålla psykosocialt stöd, material och medicinsk vård till barnen, arbetar med kompetenshöjande åtgärder till olika samhällsinstanser, stödjer basutbildning, rehabiliterar före detta barnsoldater, stödjer fredsanssträngningar, spårar familjemedlemmar och hjälper till att återföreina familjer som har skilts åt under inbördeskriget. Från februari 2009, när inbördeskriget höll på att ta slut, kom många barnsoldater som äntligen hade sluppit ifrån rebellerna. Sedan dess har karaktären på behandlingen förändrats. Det kommer bara någon enstaka eftersläntrande barnsoldat, ibland med en dotter eller son. Istället bor några mindre barn på GUSCO:s område. Det är barn till stupade soldater eller barn vars föräldrar inte vill kännas vid dem. Tanken är att de ska tas om hand av släktingar. Men tills/om det går får de bo på området. GUSCO fortsätter också att hålla kontakt med de tusentals barn och ungdomar som har passerat organisationen genom åren.

Det finns numera flera andra organisationer som försöker hjälpa och stödja barn. Bland dem finns Invisible Children Organisation (ICO), Empowering Hands Organisation (EHO) och Norwegian Refugee Council (NRC).

ICO är en lokal enskild organisation som finansieras av USA. Organisationen tillhandahåller utbildning på olika nivåer för drabbade barn och stödjer kidnappade flickor i några skolor i Gulu.

Fokus ligger på utbildningsstöd, läxhjälp, skoluppbyggnad och mentorskap. Man ger också mikrolån till krigsdabbade människor som vill bygga upp affärsverksamhet.

EHO är en lokal organisation, som finansieras med inhemska medel men med bidrag från utländska givare som Carnegie och australiska staten. Organisationen grundades av några unga kvinnor en kort tid efter att de sluppit undan från fångenskap. Deras huvuduppgift är att ge stöd i form av samtal och vägledning till andra före detta bortrövade barn med liknande erfarenheter.

NRC är en av de internationella organisationer som är verksamma i Gulu. Organisationen tillhandahåller skydd och humanitärt stöd till flyktingar och internt omplacerade personer, återintegrering i hembygden av bortförda barn som tvingats bli barnsoldater. NRC arbetar med information, stödsamtal och juridisk rådgivning, ungdomsutbildning, matdistribution (där det behövs) och långsiktiga lösningar för frivilligt återvändande till hemmen genom att stödja byggande av nya bostäder eller ge en grundplåt till nya hushåll.

Genom GUSCO fick jag kontakt med Lina Akello och besökte henne i en liten by drygt en timmes bilresa västerut från Gulu. Där arbetade hon gratis som extralärare för barn i mellanstadieåldern. Det blev ett kärt återseende! Hon är gift med en svetsare och bor egentligen med honom och deras två barn i Gulu. Även dottern Mercy hör till familjen, men hon går på internatskola ungefär en mil från Gulu. För att ha något meningsfullt att göra bor Lina med sin yngsta dotter i en lerhydda i byn under veckorna och hjälper till i skolan. Hon odlar en del grönsaker för att spara pengar till en yrkesutbildning som barnskötare på dagis. Det gick inte så bra i skolan och hon lyckades aldrig ta sin examen på A level (ungefär gymnasiet) och har dragit sig fram på ströjobb. Hon tänker sällan på sin tid som barnsoldat och i byn känner ingen till hennes bakgrund. Ett par dagar senare bjöd hon mig på lunch hos en av sina bröder i Gulu. Där träffade jag hennes man och två yngsta barn, hennes pappa och syskon med familjer. Lina är tacksam för den hjälp hon har fått genom GUSCU och har en stor familj som älskar henne och alla är glada att hon kom tillbaka från fångenskapen. Lina's erfarenheter som så kallad fru till en rebelledare var både positiva och negativa. De goda erfarenheterna var att han skyddade henne mot de andra rebellerna och att hon slapp döda någon.

I GUSCU träffade jag den ugandiska studenten Gerald Ainebyona, som undersökte hur bortrövade flickor och unga kvinnor klarade sig efter fångenskapen. Om man tolkar honom rätt har Lina klarat sig förhållandevis bra i livet efter fångenskapen. Många flickor har svårt att bli accepterade när de återvänder till ett "normalt" liv. Ansvaret för att de utsatts för sexuella övergrepp läggs på dem istället för på rebellerna och i många fall har de svårt att bli gifta (i ett samhälle där det är viktigt för en kvinna att bli gift). Deras trauman fortsätter plåga dem många år efter fångenskapen.

I norra Uganda studerade jag också hur man river flyktingläger, återställer marken till jordbruksmark och underlättar flytten till hembyarna. Jag träffade en jordägare i ett läger som nästan helt har återställts samt besökte två kvinnor som fått hjälp att flytta tillbaka till sin gamla by (mor och dotter – båda änkor och med många barn att ta hand om). Det var Danish Refugee Council som drev projektet. Organisationen drev också minröjning efter kriget mot LRA. Jag gjorde ett besök hos minröjare i bergen mot Sudans gräns. Där minröjarna hade sitt läger, hade Lina tidigare bott i ett läger med LRA-rebellerna. Jag tänkte på Lina, när jag besökte minröjarna.

När det regnade blev det ganska kallt på 900 meters höjd och hon och de andra bortrövade barnen måste ha frusit förfärligt.

Lek och spel är en del av rehabiliteringen hos GUSCO.

Lina och hennes yngsta dotter utanför sitt hus i byn.

I bergen nära Sudans gräns bodde Lina långa tider med LRA-rebellerna.

Denis Nyero och bodde på GUSCO sedan han flytt från LRA-rebellerna. Nu går han på lantbruksskola och återvänder till GUSCO för att få hjälp med några intyg, som skolan kräver.

Andra studieobjekt

FEMRITE i Kampala. FEMRITE bildades för att ta vara på kvinnliga författares erfarenheter men synliggör också "vanliga" kvinnors erfarenheter. Intervju med FEMRITEs koordinatör Hilda Twonyerwe, som kom till Bok & Bibliotek hösten 2010. Medlemmar i FEMRITE hade skrivit mycket om kvinnors och flickors erfarenheter av inbördeskriget i norra Uganda..

Kangulumira Women Cooperative Society, nära Jinja. På vattenfestivalen 1997 hade Konsumentföreningen Stockholm samlat in pengar som i mars 1998 hade gått till 6 kor som hade lottats ut till medlemmar i kooperativet. När vi var där 2000 hade de sex korna hunnit bli 13. 2010 finns 23 kor. Vi besökte bl a Harriet Nalumisa och Kityo Evaleny vid båda tillfällena. De hade fått "originalkor". Korna har lett till stor utveckling inom kooperativet. Kvinnorna har fått större självkänsla, förmerat antalet kor, utvidgat sitt jordbruk, vidareförädlat produkterna och kooperativet är nu en av delägarna i Kangulumira Area Cooperative Enterprise.

Florence Badaaza, är en av medlemmarna i Kangulumira Coop Society, ordförande i Kangulumira Area Cooperative Enterprise och styrelseledamot i paraplyorganisationen Uganda Cooperative Alliance (UCA). I början på 1990-talet var hon analfabet. Nu är hon framgångsrik bonde med mottot "Add value" och uppskattad förtroendevald. Hon har byggt ett nytt hus i tegel.

En kooperativ spar- och lånekassa i Kakuuta i södra Uganda som har mångfaldigt sitt medlemstal, medlemmarnas sparande och lånande och där medlemmarna återbetalar nästan 100 %. Samt bondeparet Joseph och Rose, som har lyckats bygga upp ett betydligt större företag tack vare sitt medlemskap.

Kisojo Multipurpose Cooperative Society nära Masaka. 2000 tittade vi på bybiblioteket men framför allt besökte vi en studiecirkel med enbart kvinnor. De odlade bl a majs och tomater

tillsammans och vi var hemma hos Mary Nnakawesi Ssempe och tittade på hennes gård. Hon sa exempelvis att hon kände sig mindre fattig när hon arbetade tillsammans med andra i studiecirkeln. Det blev ett stort reportage i Kooperation utan gränsers egen tidning. Kisojo slutade få stöd 2005, därför att kooperativet gjorde för dåliga resultat. 2010 finns biblioteket kvar. Mary har flyttat till Mbarara och öppnat en affär, men Molly Katende Nakatema, som var med i studiecirkeln, har stigit i graderna från ungdomsrepresentant till sekreterare. Medlemmarna är kanske mogna för en nystart.

Maria Larsson

Uppsala 21 september 2011